

LOCALIZĂRI ȘI GLOBALIZĂRI ÎN A DOUA MODERNITATE

Silviu G. Totelecan

Institutul de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca

Abstract. The global and local are not a dichotomous classification and the interplay between them becomes more and more complex. The enduring nature of local responses to global changes explains the coexistence of the globalness and localness which seemingly look like contradictory trends. The restructuring outcomes pushed by global pressures come together with local reinterpretation, editing and thus with various form of hybridization. Correlatively, local cultures do not simply mark themselves off from each other; they construct, invent and sell local traditions or forms of particularity to the world-bazaar. This paper is a reflexivity concerning the complicity of the local and the global as it is seen from a double-post context (post-communist and post-modern).

În România post-'89, individualismul, atomizarea socială, fragmentarea liantului comunitar, multiplele serii de disoluții etc. au devenit elemente centrale ale discursului academic. Se duce o luptă acerbă pentru identificarea cât mai multor „tranziții” și/sau *processe transformative* – componentele unui *Lebenswelt* prea puțin contrastant cu cel occidental sau est-european. Se discută tot mai mult de trecerea de la o socializare teritorială la teritorializarea socialului și reconstrucția teritoriilor în funcție de „identități” (multiple și fragmentate), de dezvoltarea unor forme culturale hibride/creole, de „*boundary shifting and border melting*” și, nu în ultimul rând, de o mutare de accent de pe relațiile sociale pre-definite/pre-determinate („*pre-given relationships*”, „*Beziehungsvorgabe*”) pe cele care implică un grad înalt de selectivitate („*choice*”, „*Beziehungswahl*”), respectiv de pe socialitatea de tip comunitar („*community-type sociality*”) pe cea de rețea („*network sociality*”).

Fără a fi o cauză esențială, cel mult substanțială, *globalizarea*, alături de procesul corelativ de *localizare*, este doar una dintre „perechile” explicative ale acestei dinamici sociale, ale disoluțiilor și reconfigurărilor de tot felul. În timp ce prima se „chinuie” să ștergă granițele externe ale grupurilor sociale (e.g. limitele „geografice” ale statelor naționale dinăuntrul UE-27, ale celor „economice” dintre

Europa și Asia, ale celor „culturale” dintre America și restul lumii ș.a.m.d.), cea de-a doua se „zbate” să le întărească pe cele interne (*i.e.* fiecare regiune, vecinătate de la sat sau oraș, fiecare colț de stradă și finalmente fiecare individ așteptând să fie percepute ca distincte, diferite, diverse etc.). Cercetările de teren mai evidențiază faptul că multiplele transformări socio-economico-culturale ce au loc în ultimii ani în mediul urban, rural sau *rurban*¹ românesc, rezultatul intersecției dintre lumea „refractară” a specificităților locale și cea „novatoare” construită din elemente trans- sau non-locale, al emergenței *glocalismului*², țin și de „saltul” de la modernitate la modernitatea târzie, care „permite” coexistența tendințelor de modernizare și dezvoltare accelerată specifice modernității cu cele de reîntoarcere la natură, dar și de autoizolare, atomizare socială, caracteristice noii culturi capitaliste postmoderne; apariția unei noi economii a practicilor sociale, generată de multiplele tranziții spre un capitalism care aduce cu el creșterea individualismului, pragmatismului, orientarea spre consum, chiar o anume „ruinare” socio-culturală.

De la *noua economie globală*, dominată de informație și rețele, la *noua cultură a hyper-textului*, una a „virtualității reale”, până la *noii locuitori* ai spațiilor rurale, urbane, suburbane, periurbane, rurbane sau contraurbane, care dezvoltă un *nou tip de sociabilitate* în cadrul unor entități spațiale ce cunosc o *nouă alcătuire*, nimic nu scapă trendurilor impuse de ceea ce, de câteva decenii încoace, a fost etichetat drept *modernitate târzie*, *modernitate lichidă*, *postmodernitate*, *societate post-industrială*, *societatea cunoașterii*, *societate informațională* etc. Fiecare dintre conceptualizările amintite, la care se mai adaugă încă multe altele asupra cărora nu vom insista aici, aduce nuanțe diferite prin care se încearcă descrierea unei realități sociale diverse, contradictorii, care nu mai are o linie evolutivă continuă așa cum a fost (mai este!) modernitatea, ci este plină de sincope și contiguități.

Un element demn de luat în seamă, pe care Ulrich Beck încearcă să-l promoveze din ce în ce mai puternic în ultimii ani, este faptul că modernitatea de astăzi a „ieșit” de sub cupola statului națiune (în sens teritorial), acesta nemaiputând-o impune, gestiona, dezvolta numai de unul singur și doar pentru propriii lui cetățeni: *“It’s the end of the primacy of the territorial state vis-à-vis the economic (and social) actors it «contains», precisely because it no longer «contains» them.”*³ A doua modernitate, așa cum o etichetează Beck, este o

¹ Zona de interferență dintre rural și urban, fie că a fost catalogată peri-urbană (în sens geografic/fizic), ori sub-urbană sau contra-urbană (în sens cultural/estetic), în calitatea sa de „spațiu de trecere” dintre două polarități – mediul urban și cel rural – a reținut mai puțin atenția științelor sociale. Pe măsură ce literatura de specialitate a renunțat la dihotomii și distincții nete, iar discursul dominant (impus de realitățile empirice) a devenit cel al continuum-ului urban-rural, spațiul *rurban* (în sens socio-antropologic) ocupă o poziție analitică din ce în ce mai privilegiată.

² Vezi pentru detalii lucrarea lui Robert Robertson, *Globalization, Social Theory and Global Culture*, Sage, 1992 (apud Agata Kozłowska, *European unity through „Glocalization”*, „Expanding Europe”, 2003).

³ Ulrich Beck și Johannes Willms, *Conversations with Ulrich Beck*, Cambridge, Polity Press, 2003, p. 50.

structură de posibilități, care prezintă diverse căi de dezvoltare, multe dintre acestea neputând fi nici măcar întuite la momentul actual. Este o modernitate cosmopolită ce diferă de prima modernitate – predominant o logică a structurilor – prin faptul că este una „*non-nation-state centered*”⁴, care nu mai pleacă de la premiza că statul-națiune și societatea sunt identice. Modernitatea a ajuns astfel să-și modernizeze propriile fundamente, „*disenchants and dissolves its own taken-for-granted premises*”⁵: a) organizarea în termenii statului-națiune, b) pre-determinarea identităților colective ca parte a unor grupuri mai largi, c) aspectul de „*full-employment society*” – al disponibilității muncilor remunerate pentru toți oamenii, d) distincția/separația dintre societatea și natură – percepută ca rezervor infinit de resurse ale slujbelor, e) principiul raționalității tehnice de tip weberian, care prezumă că efecte colaterale industrializării și raționalizării sunt predictibile și controlabile, devenind din evolutive *reflexive*.

Sociabilitatea bazată pe loc a fost o sursă importantă de interacțiune socială atât în societățile agrare, cât și în cele de la începutul perioadei industrializării. Treptat însă ea scade în importanță și, chiar dacă nu a dispărut în totalitate, astăzi joacă un rol mai degrabă minor în structurarea relațiilor sociale⁶. Fenomenul, valabil pentru majoritatea populației din societățile dezvoltate, apare și în alte contexte, cum ar fi cel al țărilor implicate în transformările generate de integrarea europeană asupra cărora „occidentalizarea” își pune amprenta. Procesul se acutizează pe măsură ce se diminuează relevanța granițelor sociale și geografice (fie că este vorba de cele asociate teritorialității, statului-națiune, ori de cele legate de naționalitate, rasă etc.)⁷, crește mobilitatea și este pusă sub semnul întrebării legătura tradițională dintre identitate și loc⁸.

Mobilitatea rezidențială, un element semnificativ al societății postmoderne, este vizibilă atât în vest, cât și în est, chiar dacă în estul Europei startul a fost mai lent. Și aici, locul de muncă și cel de dormit nu se mai află neapărat în aceeași vecinătate/proximitate, nu mai este același de-a lungul vieții unui individ și, ca atare, capacitatea lor de a mai genera un oarecare sentiment de apartenență este tot mai redusă pe măsură ce cadrele de referință ale sociabilității se largesc ori, în altă ordine de idei, devin din ce în ce mai vagi. Scăderea în importanță a comunității teritoriale (ca factor semnificativ de generare a sociabilității) nu înseamnă că oamenii nu mai au rădăcini locale, ci doar că posibilitatea selecționării relațiile sociale pe bază de afinități excede contextul local⁹. Anthony Giddens¹⁰ consideră

⁴ *Ibidem*, p. 26.

⁵ *Ibidem*, p. 29, 30.

⁶ Manuel Castells, *The Internet Galaxy. Reflections on the Internet, Business, and Society*, Oxford, Oxford University Press, 2001, p. 126.

⁷ Paul B. Garrett și Patricia Baquedano-López, *Language Socialization: Reproduction and Continuity, Transformation and Change*, „Annual Review of Anthropology”, vol. 31, 2002, p. 348.

⁸ Agnete Wiborg, *Place, Nature and Migration: Students' Attachment to their Rural Home Places*, „Sociologia Ruralis”, Blackwell Publishing Ltd., vol. 44 (4), 2004, p. 429.

⁹ Manuel Castells, *op. cit.*, p. 126.

modernitatea responsabilă de această eliberare a relațiilor sociale de constrângerile interacțiunilor *față-în-față* din localitățile societăților pre-moderne. Conceptul său de distanțare în timp și spațiu („*time-space distancing*”)¹¹ sublinia tocmai această posibilitate a extinderii în timp și spațiu a relațiilor sociale, anticipând o culme a procesului de separare a localității de sociabilitate, atinsă odată cu formarea comunităților virtuale bazate pe comunicarea on-line.

Faptul că nu mai este esențială, ca în societățile pre-moderne, co-prezența fizică a celorlalți și că există o multitudine de posibilități de interacțiune cu cei fizici non-prezenți, efectul relației complexe dintre „*local involvements*” și „*interaction across distance*”¹² sunt privite de unii autori cu pesimism. „*No sense of place*” guvernează și în același timp acutizează felul în care ne trăim viața¹³. A devenit tot mai dificil să ne găsim locul nostru în cadrul societății, pentru că înseși locurile sunt tot mai greu de găsit într-o lume a *modernității lichide*. Locurile în care indivizii și-ar putea câștiga accesul și în care ei ar putea dori să se stabilească se topesc rapid („*melting fast*”), putând servi cu greu drept ținte ale proiectelor de viață. Această neliniște și fragilitate a traiectoriilor de viață, a scopurilor ne afectează pe toți: calificați și necalificați, educați și needucați, alienați (în termenii lui Marx) mai mult sau mai puțin de muncă, toți cădem pradă ruinei experiențierii spațiului¹⁴. Urmând sânguincios standardele curente, putem face extrem de puțin sau aproape nimic pentru a ne înscrie într-un orizont de așteptare previzibil¹⁵.

Criticii internetului susțin că odată cu expansiunea acestuia se ajunge la izolare socială, la prăbușirea comunicațiilor sociale și a vieții de familie, la o sociabilitate aleatorie practică de indivizi fără chip, la abandonul interacțiunilor față-în-față din locații reale. În contrast cu afirmațiile optimiste că internetul ar fi o sursă de reînnoire comunitară (e.g. prezența a „*Internet-enabled communities of choice*”), sau cu cele pesimiste care pun alienare oamenilor față de lumea reală pe seama dezvoltărilor din domeniul tehnologiei informației, cei care văd jumătatea plină a paharului susțin că interacțiunile sociale facilitate de internet nu au efect direct asupra paternurilor vieții de zi cu zi, exceptând faptul că *adaugă* interacțiunea „*on-line*” la tipurile de relații sociale existente deja¹⁶. În sine, noile suporturi tehnologice nu sporesc, nici nu micșorează sociabilitatea, ci îi conferă doar o nouă formă de existență, dând posibilitatea apariției unor noi modalități de

¹⁰ Anthony Giddens, *Consequences of Modernity*, Cambridge, Polity Press, 1990.

¹¹ Anthony Giddens, *Dimensions of globalisation*, în *The new social theory reader: contemporary debates*, Steven Seidman și Jeffrey C. Alexander (eds.), London, Routledge, 2001, p. 245.

¹² *Ibidem*.

¹³ Zygmunt Bauman, *Identity in the globalizing world*, „Social Anthropology”, Cambridge University Press, United Kingdom, vol. 9 (2), 2001.

¹⁴ Erik Swyngedouw și Maria Kaika, *The making of 'glocal' urban modernities. Exploring the cracks in the mirror*, „City: urban trends, culture, theory, policy, action”, Carfax Publishing Ltd., vol. 7 (1), 2003, p. 8.

¹⁵ Zygmunt Bauman, *op. cit.*, p. 125.

¹⁶ Manuel Castells, *op. cit.*, p. 119.

formare a identității, de negociere a atașamentului, tot mai puțin bazate pe experiențele împărtășite geografic și social¹⁷. Fie că ne place sau nu, suntem angrenați în relații sociale mai apropiate ca oricând prin filamentele internetului și prin mesajele și imaginile care vin de la satelit. Un corespondent prin email situat la un continent depărtare se află în postura de a deveni „vecinul” meu, mai degrabă decât persoana care trăiește în blocul meu la ușa cealaltă și pe care n-am întâlnit-o niciodată¹⁸. Vecinii nu mai sunt „dați” ca și în pre-modernitate, ci aleși (selecționați) în funcție de obiceiuri¹⁹. Interacțiunile sociale pot fi mai mari cu un „vecin global” de peste mare decât cu cel care deține lotul de teren adiacent mie și asta pentru că legăturile cu cel dintâi sunt de mai mare întindere în spațiu și mai îndelungate în timp, sunt mai predictibile decât acelea dintre mine și persoana de la ușa alăturată²⁰.

Timpul anihilează spațiul, sugera Marx cu ani buni înainte ca modernitatea târzie să înceapă a fi teoretizată. Comentând această asumție, Meyrowitz (1985)²¹ considera că Marx a avut în vedere faptul că evoluția tehnologică deosebită din comunicații și transport, acompaniată de transformarea de către capitalismul industrial a locurilor („places”) într-un nexus financiar („cash nexus”) fac ca distanțele să nu mai conteze. „Time-space compression”²² (și, în speță, comprimarea distanțelor) ne dă posibilitatea accesării realității unei alterități inaccesibile în pre-modernitate, depășirii distanței culturale odată cu cea fizică²³. Treptat, sucombă diviziunile tradiționale de tipul centru/periferie, nord/sud sau est/vest, dând posibilitatea apariției unei *noi geografii* a centralității și marginalității²⁴. Își face simțită prezența un nou principiu al organizării geografice, axat pe construcția socială a spațiului, ce implică procese de (re)valorizare și (re)semnificare a locurilor. *Spațiul creat* înlocuiește *spațiul efectiv* (David Harvey 1988)²⁵, *localele*²⁶

¹⁷ Ketil Skogen și Olve Krange, *A Wolf at the Gate: The Anti-Carnivore Alliance and the Symbolic Construction of Community*, „Sociologia Ruralis”, Blackwell Publishing Ltd., vol. 43 (1), 2003.

¹⁸ Bruce Mazlish, *The Global and the Local*, „Current Sociology”, vol. 53 (1), 2005.

¹⁹ Silviu G. Totelecan, *Vecinătatea în Munții Apuseni. Disoluții comunitare*, Cluj-Napoca, Edit. Napoca Star & Argonaut, 2003.

²⁰ Bruce Mazlish, *op. cit.*, p. 100, 106.

²¹ Apud Wendy Griswold și Nathan Wright, *Cowbirds, Locals, and the Dynamic Endurance of Regionalism*, „American Journal of Sociology”, University of Chicago Press, vol. 109 (6), 2004, p. 1412.

²² David Harvey, *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Cambridge, Blackwell, 1990.

²³ John Tomlinson, *Globalizare și cultură*, Timișoara, Edit. Amarcord, 2002 [1999], p. 15.

²⁴ Arthur S. Alderson și Jason Beckfield, *Power and Position in the World City System*, „American Journal of Sociology”, University of Chicago Press, vol. 109 (4), 2004, p. 812.

²⁵ Apud Mike Savage și Alan Warde, *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, Houndmills, Macmillan Press, 1993, p. 129.

²⁶ Lyn H. Lofland enunță și definește câteva părți ale locului, după cum urmează: a) „memorialized locales” – mici piese ale domeniului public (sau ale celui parohial), care, datorită evenimentelor ce au avut loc în cadrul acestora sau existenței unor anumite obiecte (cum ar fi o

devin expresie/consecință a unui spațiu imaginat, construit semnificativ prin intermediul *societății spațiale*²⁷.

Spațiul fizic emergent, încă centrat pe loc în sensul că „apelează” la locații particulare și strategice, la configurații instantanee de poziții²⁸, este un „*practiced place*” trans-teritorial ce pune în legătură, conectează („*connects*”) locații care nu se află din punct de vedere geografic în proximitate deși sunt intens legate între ele²⁹. Numit de Castells (2000a) „spațiu al curgerii” („*space of flows*”) ³⁰, el este o nouă formă de spațiu, caracteristică epocii informației („*Information Age*”), care leagă locurile prin rețele computerizate de telecomunicații și sisteme computerizate de transport. Asta nu înseamnă că „*the space of flows*” nu ar avea și o dimensiune teritorială, cel puțin atât timp cât infrastructura tehnologică operează din anumite locații și conectează funcții și oameni din locuri specifice. „Spațiul curgerii” vizează în primul rând posibilitatea organizațională și tehnologică de organizare simultană a praxisurilor sociale independent de contiguitatea geografică. Semnificațiile și funcțiile sale, spre deosebire de cele ale „locurilor” (forma anterioară de spațialitate a căreia îi coexistă), depind de „fluxurile” procesate în rețea și nu de cele ale localității cu care se inter-relaționează³¹.

Oamenii trăiesc în diverse locuri, dar viața lor este din ce în ce mai independentă de loc („*placeless*”). Fiind constant *pe fugă*, *a fi pe drum* devine emblema modului în care ne petrecem viața. Această *autonomie/independență* alterează semnificațiile și dinamica locurilor, intensificând *detașarea*. Pe parcursul vieții, aproape fiecare individ repetă de un mare număr de ori această experiență a „*disembedding*”³². Ceea ce era aproape, parohial, parte a unei comunități sau a societății, experiențiere a apropierei, intimității, a asumțiilor împărtășite și a paternurilor comune de comunicație, într-un cuvânt localul³³, începe să aibă o natură *contiguă*. Dimensiunile trans-locale își pun amprenta asupra „localului pur”, asupra aceluși local specific orânduiri sociale trecute: unul plin de parohial și de

statuie), furnizează pentru anumite categorii de persoane aura unor locuri sacre; b) „*paths/rounds/ranges*” – acele părți ale locului în cadrul cărora persoanele se întâlnesc, se deplasează zilnic sau aproape zilnic și eventual stabilesc relații familiare; c) „*hangouts and home territories*” – zone în care participanții obișnuiți au o relativă libertate de comportament, un sentiment de intimitate și control asupra acestora (Idem, *The Public Realm. Exploring the City's Quintessential Social Territory*, New York, Aldine de Gruyter, 1998, p. 65–69).

²⁷ Rob Shields, *Places on the Margin: Alternative Geographies of Modernity*, London & New York, Routledge, 1991.

²⁸ Michael de Certeau, *The Practice of Everyday Life*, Berkeley, University of California Press, 1984, p. 117.

²⁹ Saskia Sassen, *The Global City: Strategic Site/New Frontier*, Seminar no. 503: „Globalization: A Symposium on the Challenges of Closer Global Integration”, 2001, p. 13.

³⁰ Manuel Castells, *The Rise of the Network Society*, Oxford, Blackwell Publishers, 2000a (2nd edition).

³¹ Manuel Castells, *Materials for an Exploratory Theory of the Network Society*, „British Journal of Sociology”, vol. 51 (1), 2000b, p. 14.

³² Zygmunt Bauman, *op. cit.*, p. 125.

³³ Les Back, *Local/Global*, în *Core Sociological Dichotomies*, Chris Jenks (ed.), London, Sage Publications, 1998, p. 76.

limitări, centrat pe nevoile sale și ostil față de cele din afara sa, reprezentând o putere protecționistă care apără interesele particulare în numele localității, denaturând-și chiar propriul interes întrucât se concentra pe efectele pe termen scurt ale acțiunii sale³⁴.

Ca urmare a „deschiderii către lume”³⁵, disponibilă nouă, irealizabilă în trecut (cu precădere în cel comunist), din localul conceput în sens geografic, ca *localitate* („în sensul importanței mediilor și climatelor fizice locale, a caracteristicilor de relief locale, a obiceiurilor și practicilor locale, al dialectelor lingvistice, a culturii alimentare locale, al anumitor particularități locale ale sistemelor religioase mai largi ș.a.m.d.³⁶”), mai rămân (eventual!) semnificante sistemul de relații sociale și simbolurile. Relația dintre oameni și locuri trece printr-un fenomen complex de schimbare ce implică o mutație a percepției și semnificației localității și locului³⁷. Fie că este vorba de vecinătate, regiune sau de național, localul trebuie mereu să facă loc și să se dea la o parte din fața unui local mai „larg”³⁸.

Confruntării dintre modele comunitare (*e.g.* cele ancorate teritorial/local versus cele bazate pe alegere/praxisuri), a doua modernitate îi mai interpune una la fel de complexă și complicată, cea dintre vechea și noua geografie. Dacă prima dă seamă de felul în care se va reconfigura spațiul social, mai precis legăturile dintre actorii sociali – *textura socialității*, cea de a doua pune în discuție însuși cadrul de referință în care au loc aceste transformări – *structura spațialității*. Cel puțin la momentul actual, între „textură” și „structură” există o *circularitate cauzală* ce le conferă posibilități simultane de manifestare.

Spațiul fiind expresia societății și când societățile noastre trec prin procese de transformări structurale, este o ipoteză mai mult decât rezonabilă sugerarea faptului că noi forme și procese spațiale vor emerge în mod curent³⁹. În altă ordine de idei, formele și procesele spațiale sunt generate de dinamica structurilor sociale, spațiul incluzând trenduri contradictorii derivate din conflictele și strategiile actorilor sociali, rezultate din opoziția dintre interesele și valorile lor. Mai mult decât atât, procesele sociale influențează spațiul, acționând asupra mediului construit moștenit de la structurile socio-spațiale anterioare⁴⁰.

³⁴ Bruce Mazlish, *op. cit.*, p. 97.

³⁵ Victor Roudometof numește *cosmopolitan* persoana a cărei atitudine este mai mult „deschisă” către lume, el sau ea fiind mai puțin „prinsă” („*bound*”) de atașamentele teritoriale și culturale (p. 122). Continuum-ul cosmopolitan-local, subliniază autorul, este ca un cluster multidimensional. Aceste dimensiuni includ gradul de atașare față de o localitate (vecinătate sau oraș); atașamentul față de un stat sau o țară; gradul de atașament și sprijinul pentru cultura locală; și finalmente, gradul de protecționism economic, cultural și instituțional. Cosmopolitanii și localii adoptă puncte de vedere contrare în ceea ce privește aceste opțiuni; cu toate acestea ei pot sau nu să fie consistenți în preferințele lor [Idem, *Transnationalism, Cosmopolitanism and Glocalization*, „Current Sociology”, vol. 53 (1), 2005, p. 128].

³⁶ John Tomlinson, *op. cit.*, p. 185–186.

³⁷ Agnete Wiborg, *op. cit.*, p. 416.

³⁸ Bruce Mazlish, *op. cit.*, p. 100.

³⁹ Manuel Castells, *op. cit.*, 2000a, p. 440.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 441.

Asta nu înseamnă că unui individ anume îi este „deschisă” oricare combinație dintre social și spațial, deși acestea sunt prezente aproape peste tot pe glob. Enclave de sărăcie aflate în proximitatea contra-locurilor⁴¹ populate de comunități închise și păzite („*gated communities*”), ca să dăm două exemple extreme, nu se întâlnesc numai în Occident sau pe continentul nord-american, ci și în zonele transilvănene rurale unde noii îmbogățiți și-au stabilit domiciliile secundare, ca și în cele rezidențiale ori de afaceri din centrele urbane. Zygmunt Bauman⁴² este categoric în această privință, el vorbește fără echivoc de existența a două lumi: a bogaților și abundenței, respectiv a săracilor. În timp ce pentru prima lume spațiul și-a pierdut calitatea constrângătoare și poate fi „traversat” cu ușurință (în ambele sale transpuneri/„*renditions*” reale și virtuale) de cei care pot beneficia de înalta dezvoltare a sistemelor de transport sau de cele ale tehnologiei informației, pentru cea de a doua spațiul real se închide cu repeziciune, virtuala sa accesibilitate (prezentată ostentativ de media), datorită lipsurilor, face distanțele de neatins în realitatea non-virtuală.

Rezidenții primei lumi trăiesc în *timp*, un timp atemporal („*timeless time*”) contrastant cu timpul biologic caracteristic celei mai mari părți a existenței umane și cu cel al „ceasului” specific erei industriale (definit de utilizarea noilor tehnologii ale informației/comunicației în efortul lor asiduu de anihilare a timpului)⁴³, iar spațiul nu contează pentru aceștia din moment ce străbaterea distanțelor este instantanee. Rezidenții celei de a doua lumi trăiesc în *spațiu*, unul apăsător, elastic, de neatins. Dacă pentru cei dintâi, „îngustarea” spațiului desființează scurgerea timpului („*shrinking of space abolishes the flow of time*”), făcându-i să trăiască într-un „prezent perpetuu”, oamenii „abandonați” în lumea opusă sunt striviți și nimiciți („*crashed and crushed*”) sub povara unui timp abundent, redundant și inutil pe care nu au cu ce să-l umple. În timpul lor „nimic nu se întâmplă niciodată”. Ei pot doar „ucide timpul”, așa cum timpul îi ucide încet⁴⁴.

La sporirea diferențelor contribuie și tipurile de practici la care au acces locuitorii celor două lumi. Cei care călătoresc la clasa „business” și împărtășesc „cultura” hotelurile internaționale de cinci stele, a „conexității unei călătorii cu avionul”⁴⁵, a centrelor de turism sau de afaceri, arareori au șansa de a experimenta

⁴¹ Lyn H. Lofland introduce conceptul de „*counterlocale*” ca trăsătură distinctă a locului. Prin acesta el definește locuri în care atât intrarea, cât și comportamentul sunt monitorizate și controlate pentru a reduce posibilitatea unor interacțiuni disconfortante, supărătoare sau amenințătoare. Într-un alt registru semantic, contra-locurile sunt locuri purificate sau asanate. Cine este considerat a fi responsabil pentru aceste interacțiuni prohibitorii și care sunt exact comportamentele avute în vedere variază de la locație/context la locație. Constantă rămâne însă puterea „monitorilor și controlorilor” de a stabili definițiile/norme aplicabile/guvernante (Idem, *op. cit.*, p. 209).

⁴² Zygmunt Bauman, *On Glocalization: or Globalization for some, Localization for some Others*, „Thesis Eleven”, no. 54, 1998.

⁴³ Manuel Castells, *op. cit.*, 2000b, p. 13.

⁴⁴ Zygmunt Bauman, *op. cit.*, p. 45.

⁴⁵ John Tomlinson, *op. cit.*, p. 18.

detaliile practicilor „culturale” cotidiene în care se adâncesc zi de zi cei de dincolo de „gardul aeroportului”, în ciuda unor internaționalizări ale gastronomiei (pizza, mâncarea chinezească, somonul din apele nordice) sau atmosferei locale (*irish-pub-uri*, *october-fest-uri*, plimbările cu role, mersul cu bicicleta etc.). Cultura „mediului cotidian al căminului”⁴⁶, a locurilor unde oamenii își duc viața de zi cu zi, a vieții sociale care se dezvoltă pe străzi, în case, biserici, la locurile de muncă, în baruri și magazine, e mai dificil de „transplantat” oriunde în integralitatea sa.

Mai nou sau mai vechi, procesul globalizării are fețe multiple, dimensiuni economice, sociale, politice, culturale, religioase, legale, toate inter-relaționate într-o manieră extrem de complexă. Globalizarea pare a combina universalismul și eliminarea granițelor naționale cu particularismul, diversitatea locală, identitatea etnică și reînțoarcerea la valorile comunitare. Ea este *partea cealaltă a localizării*, și viceversa⁴⁷.

Comparativ cu posibilitățile „vechiului” sistem mondial modern, în *noua paradigmă tehnologică* (a tehnologiei informației și ingineriei genetice, a mijloacelor de comunicație și de transport), atât universalizarea fragmentelor de local, cât și construirea de universalii „implementabile” local este mult mai ușor de realizat. Acum diferența este dată de cadrul deosebit în care acestea se manifestă – matrice de posibilități, din care pot fi și sunt făcute selecții variate și combinații⁴⁸, de modificările suferite atât de aspectele formale cât și de cele de conținut ale modernității de astăzi.

Față de „mondializările” anterioare (*i.e.* exclusiviste, imperialiste, care căutau să reproducă diferențele), forma contemporană de *globalitate* este incluzivă, „absorbantă”, una care încorporează ori de câte ori poate elemente noi⁴⁹. În cadrul ei se stimulează mult mai mult decât înainte mobilitatea fizică, care face la rândul ei posibilă prezența acțiunii cotidiene dincolo de granițele sale curente, ajungându-se în cele din urmă la transformarea localităților în sine. Nicio țară, niciun grup nu se mai pot izola, „nimic din ceea ce se petrece undeva pe planeta noastră nu reprezintă un proces limitat local, toate descoperirile, victoriile și catastrofele interesează lumea întreagă. Noi toți suntem obligați să ne reorientăm și să ne reorganizăm viața și activitatea, organizațiile și instituțiile de-a lungul *axeii* «*local-global*»”⁵⁰.

Globalizarea este din acest punct de vedere „destinul implacabil spre care se îndreaptă lumea, procesul ireversibil care ne afectează pe toți în egală măsură”⁵¹.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Boaventura de Sousa Santos, *Globalizations*, „Theory, Culture & Society”, London, Sage, vol. 23 (2-3), 2006, p. 393.

⁴⁸ Zygmunt Bauman, *op. cit.*, p. 43.

⁴⁹ Saskia Sassen, *Identity in the Global City: Economic and Cultural Encasements*, în *The Geography of Identity*, Patricia Yaeger (ed.), Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1996, 149.

⁵⁰ Ulrich Beck, *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare*, București, Edit. Trei, 2003 [1997], p. 26.

⁵¹ Zygmunt Bauman, *Globalizarea și efectele ei sociale*, București, Edit. Antet, 1999, p. 5.

Acest lucru apare mai evident în ultimele decenii, când se „sparge” unitatea dintre statul național și societatea națională și se structurează alte raporturi de forțe și concurențiale⁵². Seturi diferite de relaționări sociale dau naștere la diferite fenomene ale globalizării, la diferite *globalizări* ce implică conflict, câștigători și perdanți⁵³. Sunt supuse la numeroase reconfigurări statul-națiune și simbolurile sale (steaguri, anateme etc.), gândirea științifică, conceptele științelor sociale (precum cultură, familie sau religie), sistemele educaționale, formele birocratice ale organizării guvernamentale, tradițiile istorice specifice, culturile asociate producerii aspectelor formale ale modernității⁵⁴ etc.

În anii '60 și '70 globalizarea nu era încă cuvântul la modă în discursurile și teoriile sociale. Locul său era „ocupat” de concepte de sorginte politică precum imperialism și neo-imperialism, neocolonialism, „*uneven development*”, noua diviziune internațională a muncii⁵⁵ ș.a.m.d. Odată cu schimbarea organizării economice și politice a economiei mondiale, care transcende sistemul politico-economic de până atunci bazat pe state și dominația lor, își face simțită prezența și globalizarea, mai întâi ca realitate (*i.e.* proces real cu implicații practice, teoretice și politice, adesea în conflict cu cunoștințele academice învechite), și mai apoi ca și concept (*i.e.* setul de argumente și credințe hegemonice incontestabile, canonul academic și rețeta politică standard a elitei economice internaționale, a analiștilor politici, managerilor corporatiști, consultanților de afaceri, furnizorilor de servicii etc.)⁵⁶.

Apariția conceptului în anii '80 are loc pe fondul înlocuirii retoricii internaționaliste de stânga din anii '60-'70 cu un discurs neoliberal, promotor al internaționalismului orientat spre piață și globalizare – *globalismul* – „ideologia dominației pieței mondiale, ideologia neoliberalismului”⁵⁷. Noua ideologie, istoria câștigătorilor spusă de câștigători, se *servește* de globalizare pentru a justifica politicile economice neolibérale⁵⁸ și *procesele* „în plasa cărora statele naționale și suveranitatea lor sunt atacate și interconectate de actori transnaționali”⁵⁹; denaționalizând parțial teritoriile naționale și transferând parțial anumite componente ale suveranității către alte instituții, de la entități supranaționale la piața globală de capital⁶⁰. Pe de altă parte și *potențează* globalizarea, tocmai pentru că se sprijină pe vastul set de prescripții al consensului neoliberal⁶¹. Acesta îi

⁵² Ulrich Beck, *op. cit.*, p. 41.

⁵³ Boaventura de Sousa Santos, *op. cit.*

⁵⁴ Victor Roudometof, *op. cit.*, p. 47.

⁵⁵ Erik Swyngedouw, *Globalisation or 'Glocalisation'? Networks, Territories and Rescaling*, „Cambridge Review of International Affairs”, vol. 17 (1), 2004, p. 27.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 28.

⁵⁷ Ulrich Beck, *op. cit.*, p. 24.

⁵⁸ Victor Roudometof, *op. cit.*, p. 38.

⁵⁹ Ulrich Beck, *op. cit.*, p. 25.

⁶⁰ Saskia Sassen, *Losing Control? Sovereignty in Age of Globalization*, New York, Columbia University Press, 1995, p. xii.

⁶¹ Boaventura de Sousa Santos reține patru componente majore ale consensului neoliberal: 1) consensul asupra unei economii liberale sau mai degrabă neolibérale, 2) consensul asupra statului

conferă un cadru propice de manifestare fie că este vorba de *globalizări* (i.e. informatică, ecologică, economică, a cooperării în muncă respectiv producție, culturală)⁶², de „flows”-uri⁶³ sau de „scapes”-uri⁶⁴.

*Bani, tehnologii, mărfuri, informații, toxine „trec” granița de parcă aceasta nici nu ar exista. Își află calea până și lucruri, persoane sau ideologii, pe care guvernele ar dori să le blocheze dincolo de hotarele țărilor lor (droguri, imigranți ilegali, critici la adresa încălcării drepturilor omului. Înțeasă astfel, globalizarea reprezintă moartea distanțelor, abandonarea în forme de viață transnaționale, adesea nedorite și neînțelese sau – pornind de la definiția lui Anthony Giddens – acțiunea și (co)existența dincolo de depărtări (lumi aparent separate ale statelor naționale, religiilor, regiunilor, continentelor)*⁶⁵.

Globalizarea a fost *anticipată* de o fază a civilizației occidentale pe care Marshall McLuhan o numește „*The Gutenberg Galaxy*”⁶⁶ și mai apoi *consolidată* de o alta care transcende granițele occidentalismului: „*The Internet Galaxy*”⁶⁷, succesiuni de transformări majore la nivel mondial care au făcut-o posibilă. Ele debutează cu invenția tipografiei, inovația tehnologică din secolul al XV-lea a germanului Johannes Gutenberg, care a condus la numeroase schimbări în peisajul politic, religios și social al vremii. Epoca Gutenberg au făcut posibile apariția cuvântului tipărit și distribuirea sa trans-locală, a ușurat circulația ideilor și a făcut localul vizibil între și în afara granițelor sale. Era interdependenței electronice, care-i succede, intensifică aceste transformări. Mediile electronice, televiziunea au facilitat colapsarea barierelor temporale și spațiale din comunicarea umană, dând oamenilor posibilitatea să interacționeze și să trăiască la scară globală, să devină locuitori ai *satului global*⁶⁸.

minimal („the weak state”), 3) consensul asupra democrațiilor liberale, 4) consensul asupra primatului regulilor de drept și sistemului juridic (Idem, *op. cit.*, p. 394).

⁶² Ulrich Beck, *op. cit.*, p. 35-37.

⁶³ I.e.: secvențe intenționate, repetitive, programate de schimb și interacțiune între poziții fizice/teritoriale disjuncte, deținute de actori în cadrul structurilor economice, politice și simbolice ale societății: „flows”-uri de capital, de informații, tehnologice, ale interacțiunii organizaționale, ale imaginilor, sunetelor ș.a.m.d. (Manuel Castells, *op. cit.*, 2000a, p. 442).

⁶⁴ I.e.: distribuția tehnologiei („*technoscapes*”), finanțelor internaționale („*finanscapes*”), patenurilor de diseminare media („*mediascapes*”), distribuțiile spațiale ale imaginilor și semnificațiilor („*ideoscapes*”), și „peisajul” lumii în mișcare în care trăim – „*ethnoscape*”-ul persoanelor precum turiști, imigranți, refugiați, muncitorii la negru etc. (Arjun Appadurai, *Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy*, în *The new social theory reader: contemporary debates*, Steven Seidman și Jeffrey C. Alexander (eds.), London, Routledge, 2001, p. 258–260).

⁶⁵ Ulrich Beck, *op. cit.*, p. 39.

⁶⁶ Marshall McLuhan, *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, Toronto, University of Toronto Press, 1962.

⁶⁷ Manuel Castells, *op. cit.*, 2001.

⁶⁸ Satul global este mai degrabă o perioadă istorică decât un toponimic, o nouă formă de organizare, înainte imposibil de experiențiat.

Trecerea de la era industrială la cea a informației – „galaxia internetului”, perioadă istorică în care societățile umane își exercită activitățile în paradigma tehnologică, adăugând posibilității comunicării multidirecționale (în timp real și la scară globală) *rețelele sociale* – determină noua morfologie socială a societății contemporane. Rețelele sunt structuri deschise, capabile a se extinde practic fără limite, integrând „nodurile” care împărtășesc aceleași coduri comunicaționale, valori sau scopuri ce se doresc a fi îndeplinite. Deși anumite noduri sunt mai importante decât altele, este nevoie de toate atâta timp cât ele se află în rețea; nu există dominație nodală sistemică. Nodurile își sporesc importanța absorbind mai multă informație și procesând-o mai eficient; relevanța și greutatea relativă a nodurilor nu vin din caracteristicile specifice, ci din abilitatea lor de a fi „încredințate” de către rețea cu un plus de informație. În acest sens, nodurile principale nu sunt centre, ci comutatori („*switchers*”) ce urmează în funcționarea lor mai degrabă o logică de rețea decât una de comandă⁶⁹. Rețelele descentralizează performanța și divizează decizia, prin definiție rețeaua neavând centru. Ca formă socială, rețelele sunt neutre din punct de vedere axiologic, rezumându-se la a procesa scopurile pentru care au fost programate de actorii sociali; ele sunt capabile în aceeași măsură să „*kill or kiss*”, fără probleme. Odată ce rețeaua este „programată” să le îndeplinească, ea își impune membrilor săi logica, actorii trebuind să-și realizeze strategiile în cadrul regulilor rețelei. Asignarea de scopuri diferite față de cele pentru care a fost programată rețeaua înseamnă a o pune sub semnul întrebării, a o distruge și a construi o rețea alternativă bazată pe valori alternative⁷⁰.

În noul context mondial, importanța crescută a rețelelor sociale are rădăcini multiple. Ele furnizează suportul necesar manifestării a ceea ce Tomlinson numea condiția empirică specifică globalizării contemporane: *conexitate complexă*⁷¹. O organizare socială ce-și dorește suprimarea spațiului și anihilarea timpului, creșterea densității și a frecvenței interacțiunilor sociale internaționale (sau globale) în raport/vizavi cu/de cele locale sau naționale (Walby, 2003)⁷², interconexiunea regiunilor, statelor naționale și continentelor⁷³ are evident nevoie de instrumente adecvate pentru a putea fi pusă în practică. Rețelele sociale au devenit ustensilele de bază ale economiei capitaliste centrate pe inovație, globalizare și descentralizare, pe muncă, muncitori și corporații axate pe flexibilitate și adaptabilitate⁷⁴. Caracterul indeterminat, insubordonat, auto-propulsat al afacerilor

⁶⁹ Manuel Castells, *op. cit.*, 2000b, p. 15.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 16.

⁷¹ „Prin aceasta vreau să spun că globalizarea se referă la rețeaua din ce în ce mai amplă și mai densă de interconexiuni și interdependențe ce caracterizează viața socială modernă” (John Tomlinson, *op. cit.*, p. 10).

⁷² Apud Bruce Mazlish, *op. cit.*, p. 95.

⁷³ Les Back, *op. cit.*, p. 63.

⁷⁴ Manuel Castells, *op. cit.*, 2000a, p. 502.

mondiale, absența unui centru, a unui birou de control, a unui comitet de directori, a unui oficiu managerial⁷⁵ atestă dependența business-ului de rețelele sociale. Se naște odată cu ele o *nouă economie* (informațională, globală, conectivă)⁷⁶, în care companiile reduc sarcinile de birou pentru angajați (ei păstrându-și legătura cu „office”-ul prin telefon și internet) cu scopul de a le oferi oportunitatea construirii unor rețele de interdependență prin contact direct cu clienții.

Rețelele sociale „crescute” în epoca informației își pun amprenta asupra „producției” globalizării în ansamblul său. Globalizarea se împarte între cea generată de grupurile sociale hegemonice (state, interese sau ideologii) și aceea generală de rețelele contra-hegemonice, angrenate în rezistența la schimburile inegale produse de globalizările grupurilor dominante. În primul caz este vorba de două procese ce operează în conjuncție și constituie tipul de globalizare hegemonică⁷⁷, procesele gemene ale *localismelor globalizate/ globalismelor localizate*. În cel de-al doilea, este vorba de *cosmopolitanismul insurgent*, de o globalizare de astă dată de jos în sus, opusă celei hegemonice de deasupra, care include: rețele de solidaritate transnațională între mișcările sociale și ONG-uri progresiste, de egalitarism între nord și sud, sud și sud; internaționalismul noii clase muncitoare; coaliții între muncitori și grupuri cetățenești implicați în lupta împotriva „atelierelor trudei” („*sweatshops*”), practicilor discriminatorii ale muncii și exploatarei („*slave labor*”); rețele internaționale de asistență juridică/legală alternativă; organizații transnaționale pentru drepturile omului; rețele mondiale pentru mișcări și asociații feministe, indigene, ecologice sau de dezvoltare alternativă; mișcări literare, artistice și științifice ale periferiei sistemului mondial în căutarea de valori culturale alternative, non-imperialiste, contra-hegemonice, implicate în cercetări care folosesc perspective post-coloniale sau centrate pe minorități⁷⁸.

„Globalized localism” este procesul prin care un fenomen particular este globalizat cu succes și asta indiferent dacă este vorba de activitățile multinaționalelor, de transformarea limbii engleze într-o lingua franca, de globalizarea fast-food-ului sau

⁷⁵ Zygmunt Bauman, *op. cit.*, 1998, p. 38.

⁷⁶ Manuel Castells definește caracteristicile noii economii astfel: 1) *informaționalitatea* – capacitatea de a genera cunoaștere și de a procesa și managera informații determină productivitatea și competitivitatea a diverse „unități” economice, fie acestea companii, regiuni sau țări; 2) *globalitatea* – activitățile sale centrale/strategice (i.e. piețele financiare, știința și tehnologia, comerțul internațional de bunuri și servicii, serviciile avansate de business, firmele multinaționale de producție și rețelele lor subordonate, mijloacele de comunicare media, munca de înaltă calificare și specializare) au capacitatea de a lucra unitar, la scară planetară, în timp real sau preferențial („*real or chosen time*”); 3) *conectivitatea* („*networked*”) – o nouă formă de organizare economică, compania de tip rețea, organizată pe baza proiectelor specifice de afaceri și nu în jurul companiilor, chiar dacă este compusă din firme, segmentări interne ale firmelor capabile să ducă la îndeplinire proiectul de business și să se transforme în altă rețea atunci când proiectul se finalizează (Manuel Castells, *op. cit.*, 2000b, p. 10–11).

⁷⁷ Boaventura de Sousa Santos, *op. cit.*

⁷⁸ *Ibidem*, p. 397.

muzicii americane ori de adoptarea în întreaga lume a aceleiași legi privind dreptul de proprietate intelectuală, asupea patentelor sau sistemelor de telecomunicații. [...] „Localized globalism” constă din impactul specific produs asupra condițiilor locale de către practicile și imperativele transnaționale născute din localismul globalizat. Globalismele localizate includ eliminarea comerțului tradițional și agriculturii de subzistență; crearea de zone comerciale libere („free trade zone”); despăduriri și distrugeri masive ale resurselor locale pentru a plăti datoria externă; utilizarea trecutului istoric, ceremoniilor religioase, a locurilor, artizanatului, a vieții sălbatice în beneficiul industriei turistice globale; dumping-ul ecologic – achiziționarea de deșeuri radioactive produse în țările capitaliste de prim rang de către țări din lumea a treia pentru a-și plăti datoriile; conversia agriculturii de subzistență în agricultură pentru export ca parte a „ajustărilor structurale”; etnicizarea locurilor de muncă (devaluarea salariilor pentru că muncitorii aparțin unui grup etnic considerat „inferior”). [...] „Insurgent cosmopolitanism” este centrat pe rezistența transnațională organizată prin intermediul legăturilor locale/globale între organizații și mișcări sociale reprezentând acele clase și grupuri sociale victimizate de globalizarea hegemonică și unite în bătălii concrete împotriva excluziunii, incluziunii subordonate, distrugerii mijloacelor de supraviețuire („distruction of livelihoods”), a mediului (ecologic distruction”), opresiunii politice sau suprimării culturale etc. Dând egală importanță principiului egalității și celui al recunoașterii diferențelor, cosmopolitanismul insurgent nu este altceva decât o urgență globală rezultată din fuziunea localului, luptele progresiste în scopul de a maximiza potențialul lor emancipator loco (oricum ar fi el definit) prin intermediul legăturilor trans-local/local⁷⁹.

Privită din această perspectivă, ca „set de schimburi inegale în care un anumit artefact, o anumită condiție, entitate, identitate locală își extinde influența sa dincolo de granițele locale sau naționale”⁸⁰, globalizarea pare a fi rezultatul succesului diferitelor localisme particulare ce se impun realităților socio-culturale rivale. Există mai degrabă un du-te-vino între global și local decât o condiție globală originară, un rezultat provizoriu, parțial și reversibil al unei permanente lupte între două moduri de producere a globalizării, adică, între două globalizări⁸¹. Localul afectează/influentează încă globalul și globalul localul, înainte și înapoi, într-o dinamică constantă ce generează o realitate *glocalizată*⁸² și pune laolaltă viciile și virtuțile fiecăruia. Chiar dacă, cel puțin pe moment, imaginile sale simbol: americanizarea, vest-ernizarea, dominanța consumatorismului (Sklair 1991, Klein 2000)⁸³, pierderea diversității culturale în favoarea proliferării unor forme culturale creolizate (Canclini 1997, Hannerz 1992)⁸⁴, sunt afișate pretutindeni, asta nu înseamnă că globalizarea este un fenomen linear, omogenizator și ireversibil.

⁷⁹ Ibidem, p. 396–398.

⁸⁰ Ibidem, p. 396.

⁸¹ Ibidem, p. 398.

⁸² Bruce Mazlish, *op. cit.*, p. 101.

⁸³ Apud Alan Smart și Josephine Smart, *Urbanization and the Global Perspective*, „Annual Review of Anthropology”, Annual Reviews, vol. 32, 2003, p. 266.

⁸⁴ Ibidem.